

LIETUVOS RESPUBLIKOS VAIKO TEISIŲ APSAUGOS KONTROLIERIUS

Lietuvos Respublikos Seimo
Vaiko gerovės parlamentinės grupės pirmininkei
Rimantei Šalaševičiūtei

2013-01-23 Nr. (1.18-2012)-2-91

DĖL PROBLEMŲ GLOBOS IR ĮVAIKINIMO SRITYJE

Atsižvelgdami į Lietuvos Respublikos Seimo Vaiko gerovės parlamentinės grupės 2013-01-16 posėdžio metu aptartas neigiamas vaikų globos (rūpybos) bei įvaikinimo tendencijas, teikiame vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus nuomonę dėl identifikuotų šioje srityje pagrindinių problemų galimų sprendimo būdų.

Vertinant susiklosčiusią situaciją visų pirma atkreiptinas dėmesys į tai, kad nemažėja tėvų globos netekusių vaikų skaičius bei nekinta vaikų globos (rūpybos) nustatymo priežastys.

Statistiniai duomenys rodo, kad 2010 metais tėvų globos netekusių (globojamų/rūpinamų) vaikų skaičius siekė **1,8 %** visų šalies vaikų (0,1 % daugiau nei 2006 metais), **2011 m. – 1,92 %** (Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos duomenimis, pateiktais Socialiniame 2011-2012 m. pranešime, 2011 m. pabaigoje buvo 10813 vaikai, kuriems nustatyta globa). Vaikų netinkama priežiūra ir auklėjimas, tėvų piktnaudžiavimas alkoholiu, tėvystės įgūdžių trūkumas išlieka pagrindine globos (rūpybos) vaikui nustatymo priežastimi daugelį metų (šio rašto priedas Nr.1, 1 lentelė).

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigoje atlikti pareiškėjų skundų tyrimai, taip pat 2012 metais atliktas tyrimas dėl socialinių paslaugų organizavimo ir teikimo socialinės rizikos šeimoms problemų bei jų įtakos vaiko teisių apsaugos užtikrinimui (vaiko teisių apsaugos kontrolierės 2012-09-11 pažyma Nr. (6.3.-2011-25)-PR-192 skelbiama Įstaigos interneto svetainėje, http://vaikams.lrs.lt/Vaiko_teksiu_padetis_vertinimas/Apibendrinimai/tyrimai), apsilankymai savivaldybėse ir susitikimų su specialistais savivaldybėse metu gauta informacija rodo, jog savivaldybėse vis dar neišplėtotą socialinių paslaugų vaikui (įskaitant vaikus, turinčius negalią) infrastruktūrą. Nemažoje dalyje savivaldybių socialinių įgūdžių ugdymas ir palaikymas, pasireiškiantis apsilankymais namuose (maisto atsargų šeimoje vertinimu), konsultavimu, informavimu, yra vienintelė teikiama socialinės priežiūros paslauga socialinės rizikos šeimoms auginančioms vaikus, todėl galima daryti išvadą, jog krizių šeimoje atvejai neretai sprendžiami nevertinant pasirinktų socialinio darbo metodų bei priemonių (socialinių paslaugų rūšies) tinkamumo ir efektyvumo. Kitos socialinės priežiūros paslaugos: apgyvendinimas savarankiško gyvenimo namuose, laikinas apnakvindinimas, intensyvi krizių įveikimo pagalba yra teikiamos retai. Nors viena iš pagrindinių globos (rūpybos) nustatymo priežasčių – piktnaudžiavimas alkoholiu, *psichosocialinė pagalba*, kaip socialinės priežiūros paslauga, kurios gavėjai, pagal Socialinių paslaugų katalogą, yra socialinės rizikos suaugę asmenys, piktnaudžiaujantys alkoholiu, narkotinėmis, psichotropinėmis ar toksinėmis medžiagomis, skiriamos ir teikiamos gana retai. Ne mažiau svarbu ir tai, kad šeimos (asmenys) turinčios priklausomybę nuo alkoholio ar kitų psichiką veikiančių medžiagų darniausiai ne tik nemotyvuoti gydytis, bet ir neturi tam reikiamų lėšų (šios sveikatos priežiūros paslaugos mokamos). Vaiko teisių apsaugos

kontrolieriaus įstaigos patirtis rodo, kad tik retais atvejais savivaldybės kompensuoja šeimoms (asmenims), auginančioms vaikus, šias išlaidas.

Savivaldybėse nėra realaus savivaldybės ar seniūnijos gyventojų poreikio (pagal problemas, su kuriomis susiduria šeimos) atitinkančio socialinių paslaugų spektro. Iš turimų duomenų galima daryti prielaidą, kad socialiniai darbuotojai, dirbantys su socialinės rizikos šeimomis, vertindami socialinių paslaugų poreikį neretai dėl nepakankamai išplėtos socialinių paslaugų infrastruktūros nustato ir teikia šeimoms jų realių poreikių neatitinkančias ir todėl nepakankamai efektyvias paslaugas.

Socialinių paslaugų organizavimas ir teikimas yra savarankiška savivaldybių funkcija, valstybės institucijos neturi jokių realių poveikio svertų užtikrinti jų prieinamumą, kokybę, efektyvumą, todėl manytina, kad tai viena iš prielaidų susidaryti esamiems socialinių paslaugų infrastruktūros plėtros skirtumams atskirose savivaldybėse ar net savivaldybių seniūnijose.

Vaiko paėmimas iš šeimos ir globos (rūpybos) jam nustatymas turi būti kraštutinė (kai išnaudotos visos kitos įmanomos pagalbos priemonės), bet savalaikė priemonė, todėl, vaiko teisių apsaugos kontrolierės nuomone, valstybės ir savivaldybių institucijos turi ieškoti bendrų sprendimų, padėsiančių *sumažinti šeimų, įrašomų į socialinės rizikos šeimų apskaitą, bei vaikų, netenkančių tėvų globos, skaičių*. Tam tikslui pasiekti būtina *užtikrinti tolygų socialinių paslaugų infrastruktūros visose savivaldybėse ir jų seniūnijose vystymąsi, sukurti socialinio darbo ir socialinių paslaugų poreikio realaus, o ne formalaus įvertinimo, socialinių paslaugų kokybės bei efektyvumo kontrolės mechanizmą*, keičiant esamus ir priimant naujus privalomojo pobūdžio teisės aktus.

Kita, ne mažiau aktuali, problema, – institucinės vaikų globos (rūpybos) mastas ir institucinės vaiko globos (rūpybos) problemos. Didžioji dauguma (54,88 proc.) tėvų globos netekusių vaikų globojami (rūpinami) institucijose (šio rašto Priedas Nr. 1, 2 lentelė).

Tokią padėtį lemia tai, kad nėra išplėtos alternatyvios vaiko globos (rūpybos) formos (šeima, šeimyna), nėra paruoštų šeimų, kurios krizės šeimoje laikotarpiu būtų pasiruošusios laikinai priimti vaikus į šeimą. Tik nedaugelis savivaldybių yra patvirtinusios tvarkas dėl Socialinių paslaugų įstatyme numatytos pagalbos pinigų vaikus globojančioms šeimoms išmokos mokėjimo, tačiau tik kelios savivaldybės biudžetuose yra numačiusios lėšas šioms išmokoms ir jas moka.

Nors pagal Vaikų globos įstaigų tinklo optimizavimo planą¹, pagal kurią nuo 2010 metų vaikų globos įstaigų steigėjo funkcijos buvo perduotos savivaldybėms, vaikų vietų skaičius globos įstaigose turėjo būti sumažintas iki 60 vietų, o įstaigų veikla organizuojama šeimai artimos aplinkos modelio – šeimynų – principu, tačiau ir šiuo metu yra vaikų globos namų, kuriuose globojamų vaikų skaičius kelis kartus viršija aukščiau minėtame plane nustatytą skaičių. Paminėtina, kad apgyvendintų vaikų skaičius viršija nustatytą rodiklį ne tik savivaldybių ar nevyriausybinų organizacijų vaikų globos namuose, bet ir valstybiniuose, kurių steigėja yra Socialinės apsaugos ir darbo ministerija.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierės nuomone, tokią situaciją iš dalies lemia ir tai, kad daugumos vaikų globos namų steigėjai yra savivaldybės, visuomeninės organizacijos ir religinės bendruomenės (parapijos), kurioms nėra privalomi rekomendacinio, strateginio ar planinio pobūdžio vykdomosios valdžios institucijų dokumentai. Manytina, jog *savivaldybės nėra suinteresuotos pertvarkyti vaikų globos namus, skiria nepakankamą dėmesį alternatyvioms vaiko globos formoms šeimos aplinkoje skatinti*, o valstybės institucijos šiuo metu neturi realių svertų reguliuoti apgyvendinamų vaikų skaičių institucijose ir/ar socialinės vaiko globos paslaugas teikiančių įstaigų (globos namų) pertvarkymo procesus.

¹ Socialinės apsaugos ir darbo ministro 2007 m. spalio 11 d. įsakymas Nr. A1-282.– Žin., 1997, Nr. 107-4385.

Manytina, kad siekiant mažinti vaikų globos įstaigų vietų skaičių bei siekiant vaikų apgyvendinimą kuo mažesnėmis grupėmis (šeimynomis), *būtina įstatyminiame lygmenyje įtvirtinti maksimalų vaikų globos įstaigoje apgyvendinamų ir jų šeimynose esančių vaikų skaičių.*

Mažėjant šeimų, norinčių (galinčių) globoti tėvų globos netekusius vaikus ar juos įvaikinti, būtinas visuomenės švietimas (skatinimas) šioje srityje, taip pat paslaugų globojančioms ir įsivaikinusioms vaikams šeimoms infrastruktūros sukūrimas ir pagalbos sprendžiant sudėtingas situacijas užtikrinimas. Atsižvelgiant į tai, kad globėjai/įtėviai neretai susiduria su įvairių paslaugų prieinamumu (pavyzdžiui ikimokyklinio ugdymo paslaugų – įsivaikinus ar pradėjus globoti vaiką tenka kelis metus laukti eilėse), tikslinga būtų svarstyti apie tam tikrą *lengvatų nustatymą* (atlikus globėjų(rūpintojų)/įtėvių apklausą dėl pagalbos poreikio) bei globėjų (rūpintojų) paslaugų apmokėjimo, tikslingumo, didinti vaiko globos išmoką ir atsisakyti jos diferencijavimo bei skirtingo panaudojimo pagal vaiko globos vietą (šeimynose), kompensuojant šeimynų steigėjams patiriamas išlaidas per socialinių paslaugų apmokėjimo mechanizmus.

Atkreiptinas dėmesys ir į socialinės vaiko globos paslaugų kokybės ir efektyvios jos kontrolės, racionalaus vaiko globos finansavimo panaudojimo užtikrinimo ir kitas problemas, ypač ryškiai atsiskleidžiančias visuomeninių organizacijų ir religinių bendruomenių (nevyriausybinuose) vaikų globos namuose, nes nėra sukurtas kontrolės mechanizmas (nors socialinės paslaugos finansuojamos iš savivaldybių biudžetų, savivaldybių kontrolieriai negali tikrinti ar tikslingai, efektyviai ir pagal paskirtį nevyriausybiniams vaikų globos namams (privatūs juridiniai asmenys) naudoja gaunamas lėšas). Vaiko teisių apsaugos kontrolieriui ištyrus skundus dėl vaiko teisių pažeidimų nevyriausybinuose vaikų globos namuose, ne kartą buvo nustatyti netinkami vaiko globos išmokų panaudojimo atvejai (darbuotojų atlyginimams, komunalinių paslaugų apmokėjimui ir kt.), higienos normų reikalavimų socialinės globos įstaigos patalpoms, reikalavimų personalo sudėčiai bei kvalifikacijai ir pan. atvejai. Neretai nevyriausybinių vaikų globos įstaigų steigėjai ir vadovai yra susiję artimos giminystės ryšiais (įstaigos steigėja yra motina ar sutuoktinė, o įstaigai vadovauja duktė ar sutuoktinis) ir kt., todėl vaiko teisių pažeidimų atvejais kreipimasis į steigėją būna nerezultatyvus. Priešingai nei valstybinių ar savivaldybių vaikų globos atveju, nevyriausybinių vaikų globos namų, kaip privataus juridinio asmens, veiklos negali įtakoti ir daryti su jos veikla (jos tęstinumu) susijusių sprendimų nei valstybės, nei savivaldybės įstaigos (institucijos), todėl šių įstaigų *licencijavimas* yra pati efektyviausia ir realiausia priemonė užtikrinti juose apgyvendintiems vaikams teikiamų socialinės globos paslaugų kokybę, tačiau licencijavimas realiai bus privalomas tik nuo 2015 metų.

Su vaiko globos (rūpybos), kaip socialinės paslaugos, kokybės problemomis susijusios ir vaikų *privatumo užtikrinimo, savarankiško gyvenimo lavinimo igūdžių, formalaus vaiko nuomonės išklauzavimo, tautiškumo išsaugojimo* ir kt. problemos.

Ypatingas dėmesys, nagrinėjant vaikų globos problemas, turėtų būti atkreiptas į vaikų iki 3 (4) metų institucinę globą.

Šiuo metu Lietuvoje pagrindinės institucijos, kuriose įkurdinami vaikai iki 3 (4) metų amžiaus, netekę tėvų globos, yra Vilniaus, Klaipėdos, Šiaulių ir Alytaus sutrikusio vystymosi kūdikių namai, Lietuvos sveikatos mokslų universiteto ligoninės VšĮ Kauno klinikų filialo Vaikų reabilitacijos ligoninė „Lopšelis“ bei Panevėžio Algimanto Bandzos kūdikių ir vaikų globos namai (toliau – sutrikusio vystymosi kūdikių namai)².

² Vilniaus, Klaipėdos, Šiaulių ir Alytaus SVKN bei Kauno ligoninė „Lopšelis“ yra biudžetinės asmens sveikatos priežiūros įstaigos, kurių steigėjai – savivaldybių tarybos (Kauno ligoninės „Lopšelis“ steigėjas VšĮ Kauno klinikos), o Panevėžio A. Bandzos kūdikių ir vaikų globos namai – socialinės globos įstaiga, kurios steigėjas LR socialinės apsaugos ir darbo ministerija.

Higienos instituto Sveikatos informacijos centro duomenimis, 2011 m. gruodžio 31 d. sutrikusio vystymosi kūdikių namuose iki 3 metų skaičius siekė 362. Šie duomenys rodo, kad absoliuti dauguma jaunesnių nei 3 metų vaikų, netekusių tėvų globos, nepaisant to, jog tokia politika žaloja vaiko gerovę ir raidą, vis dar patenka į institucijas. Lietuvos atvejis ydingas dar ir tuo, kad nors darbas su vaikais, įskaitant ir turinčius sveikatos sutrikimų, turi būti orientuojamas į vaikų ugdymą ir socialinių paslaugų teikimą, kurį gali kvalifikuotai užtikrinti soc. darbuotojai ar soc. pedagogai bei jų padėjėjai, mūsų šalyje tai yra sveikatos priežiūros, o ne socialinės globos įstaigos.

Paminėtina ir tai, kad Europos Tarybos Ministrų Komiteto priimtoje rekomendacijoje valstybėms narėms dėl deinstitutionalizacijos ir bendruomeninių paslaugų teikimo vaikams su negalia, rekomenduojama pirmenybę teikti vaikų su negalia gyvenimui bendruomenėje, o ne siuntimui į globos įstaigas.

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigoje atlikus tyrimą dėl vaikų iki 3-4 metų globos porganizavimo sutrikusio vystymosi kūdikių namuose ir kitose (Panevėžio A. Bandzos kūdikių ir vaikų namuose ir VšĮ Kauno klinikų filialo Vaikų reabilitacijos ligoninėje „Lopšelis“) globą vykdančiose įstaigose problemų (plačiau Įstaigos interneto svetainėje patalpintoje pažymoje, http://vaikams.lrs.lt/Vaiko_teksiu_padeties_vertinimas/Apibendrinimai/tyrimai) paaiškėjo, kad yra atvejų, kai vaikai priimami ir apgyvendinami viršijant nustatytus vietų skaičiaus normatyvus. Dauguma darbuotojų yra sveikatos priežiūros specialistai, nors nemažam vaikų skaičiui nuolatinės sveikatos priežiūros paslaugos nereikalingos. Tyrimas atskleidė, kad nors šios įstaigos (išskyrus Panevėžio A. Bandzos kūdikių ir vaikų globos namus) teikė antrinės ambulatorinės sveikatos priežiūros paslaugas, kai kuriose įstaigose nebuvo specialistų, galinčių teikti sveikatos priežiūros paslaugas, nurodytas licencijose.

Sutrikusio vystymosi kūdikių namų pateiktais duomenimis, visiškai sveikų vaikų yra 16. Sąlyginai nedideliame skaičiui vaikų nustatyta negalia. Daugumos kitų vaikų sveikatos sutrikimai netrikdo jų kasdieninės veiklos, todėl jie gali būti globojami šeimos aplinkoje arba socialinės globos įstaigoje. Nustatyta, kad yra atvejų, kai neatsižvelgiant į vaiko amžių informacijos teikimo metu (potencialiems tėviams, globėjams, taip pat vaiko teisių apsaugos kontrolieriui pateiktoje informacijoje) nurodomos ir naujagimystės periodo būklės, pvz. konjugacinė naujagimystės periodo gelta, hiperbilirubinemija (neišnešiotiems naujagimiams). Taip pat pastebėtos tam tikrų sveikatos sutrikimų koncentracijos skirtinguose sutrikusio vystymosi kūdikių namuose tendencijos, nors nustatyta, kad vaikai į šias įstaigas patenka ne pagal sveikatos sutrikimų pobūdį (diagnozes), o teritoriniu principu.

Nurodytos aplinkybės kelia abejones dėl pateiktos informacijos apie globotiniams nustatytus sveikatos sutrikimus, pagrįstumo. Neatmestina, jog sveikatos sutrikimais siekiama pagrįsti vaikų buvimą šiose įstaigose, sveikatos priežiūros įstaigos funkcionavimą, sveikatos priežiūros paslaugų poreikį, kuris galimai sudarytų galimybę padidinti įstaigų finansavimą.

Atkreiptinas dėmesys, jog abejonių keliantis globotiniams nustatytų sveikatos sutrikimų pagrįstumas, o ir pagrįstai nustatytų teisingas interpretavimas ir išaiškinimas, gali turėti/turi tolesnių neigiamų pasekmių, įgyvendinant geriausiai atitinkančius vaiko interesus, nes globotinio medicininuose dokumentuose užfiksuoti sveikatos sutrikimai būsimiems globėjams ir tėviams neabejotinai reikšmingi, ypač atsižvelgiant į tai, kad pats įstaigos, kurioje auga vaikas, pavadinimas (sutrikusio vystymosi) ir veiklos profilis (sveikatos priežiūros įstaiga) suponuoja tai, kad visi jose gyvenantys vaikai turi rimtų sveikatos sutrikimų.

Ne mažiau svarbu paminėti ir tai, kad kūdikių iki 3-4 metų ir neįgalių vaikų iki 7 metų, globojamų sutrikusio vystymosi kūdikių namuose, išlaikymo finansavimas iš esmės skiriasi nuo vaiko socialinės globos institucijų finansavimo, nes finansuojamos ne vaikams teikiamos paslaugos, o pačios įstaigos valstybės biudžeto tikslinėmis dotacijomis. Tikėtina, kad pilnas vaikų

išlaikymo kompensavimas valstybės lėšomis, skatina savivaldybes nukreipti šio amžiaus vaikus į šio tipo įstaigas ir neieškoti alternatyvų jų apgyvendinimui sutrikusio vystymosi kūdikių namuose.

Pagal šių įstaigų finansinės veiklos (išlaidų) duomenis, didžiąją dalį gaunamo finansavimo (apie 85 %) panaudojama darbo užmokesčiui. Analizuojant vaiko poreikių tenkinimui skiriamą lėšų dalį kyla abejonių, ar kai kuriose nagrinėtose įstaigose vaiko reikmėms per mėnesį tenka bent 520 Lt. (vaiko poreikių tenkinimui skirtos vaiko globos išmokos dydis, mokamas socialinės globos institucijose globojamiems vaikams). Vieno vaiko išlaikymas per mėnesį tokioje įstaigoje valstybei kainuoja vidutiniškai apie 3400 litų.

Vilniaus, Klaipėdos, Alytaus bei Kauno ligoninė „Lopšelis“ 2007-2011 m. laikotarpiu įsisavino iš ES struktūrinių fondų gautą paramą energijos vartojimo efektyvumui didinimui ir įsipareigojo 5 m. po projekto įgyvendinimo nekeisti veiklos pobūdžio, todėl šis įsipareigojimas iš dalies gali stabdyti būtinus šių įstaigų pertvarkos ir reorganizavimo procesus. Neginčytina, jog vaikams, esantiems institucijose (tiek sutrikusio vystymosi kūdikių namuose, tiek globos namuose) būtina užtikrinti tinkamas gyvenimo sąlygas, bet abejonių kelia Europos Sąjungos struktūrinių fondų lėšų panaudojimo institucinės globos stiprinimui tikslingumas. Reikėtų svarstyti galimybę šias lėšas nukreipti bendruomeninių paslaugų plėtrai.

Ilgalaikės valstybės ir savivaldybės institucijų pastangos, strateginių bei programinių dokumentų įgyvendinimo priemonės, sprendžiant institucinės globos, ypač vaikų iki 3 (4) metų amžiaus, pertvarkos problemas, yra nepakankamos ir neefektyvios, todėl *būtina neatidėliotinai sistemiškai spręsti paslaugų kūdikiams ir vaikams iki 3 (4) metų poreikio nustatymo ir prieinamumo klausimus* (atsižvelgiant į paslaugų vaikams poreikį bei į jų gyvenamąją vietą), *keisti šių įstaigų finansavimo modelį; neatidėliotinai vykdyti institucinės vaikų iki 3 metų globos reformą, pertvarkant sutrikusio vystymosi kūdikių namus iš asmens sveikatos priežiūros įstaigos į socialinės globos įstaigas* (išgryninant socialinės globos paslaugas, teikiamas sveikiems vaikams ir ankstyvosios reabilitacijos ir slaugos paslaugas, teikiamas vaikams su sveikatos sutrikimais ar negalia); spartinti ir užtrinti savalaikį Psichikos sveikatos strategijos priemonių įgyvendinimą, atsižvelgiant į vaikų raidos sutrikimų ankstyvosios reabilitacijos paslaugų plėtrą, sukuriant alternatyvą kūdikių namų ir kitų valstybinių vaikų globos institucijų tinklui. Manytina, kad savivaldybės, vykdančios šių įstaigų steigėjo funkcijas, turėtų atlikti šių įstaigų veiklos auditą (įvertinant sveikatos priežiūros, ugdymo, socialinės globos paslaugų apimtį, jų tinkamumą, pagrįstumą, personalo poreikį); peržiūrėti vaikų dokumentus apie sveikatos būklę, esant reikalui atlikti vaikų sveikatos patikrinimus ir spręsti dėl vaikų buvimo tokiose įstaigose tikslingumo; remti ir skatinti vaikų globą šeimose, nustatant tvarką ir mokant pagalbos pinigus vaikus globojančioms šeimoms/asmenims; ieškoti galimybių teikti trumpalaikės ir ilgalaikės socialinės globos paslaugas vaikams nuo gimimo iki 3 metų savivaldybės teritorijoje esančiose vaikų socialinės globos įstaigose; plėtoti socialinių paslaugų infrastruktūrą vaikui ir šeimai savivaldybės lygmenyje; organizuojant ikimokyklinį vaikų ugdymą sutrikusio vystymosi kūdikių namų vaikams, atkreipti dėmesį į ikimokyklinio ugdymo kokybės svarbą.

Ne mažiau svarbu ir tai, kad pagal šiuo metu galiojantį teisinį reglamentavimą, vaikas su tėvais išskiriamas administraciniu sprendimu – savivaldybės administracijos direktoriaus įsakymu dėl laikinosios globos vaikui nustatymo, globėjo paskyrimo, gyvenamosios vietos nustatymo. Tokia Lietuvos praktika prieštarauja Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencijos 9 straipsnio 1 dalyje įtvirtintam įpareigojimui valstybėms – konvencijos dalyvėms užtikrinti, kad vaikas nebūtų išskirtas su savo tėvais prieš jų norą, išskyrus tuos atvejus, kai kompetentingi organai, vadovaudamiesi teismo sprendimu ir taikytiniais įstatymais, atitinkama tvarka nustato, kad toks atskyrimas yra būtinas vaiko interesams. Pažymėtina, kad administraciniu sprendimu nustačius vaikui laikinąją globą, paprastai nesikreipiama į teismą dėl tėvų valdžios ribojimo. Todėl yra sukuriama situacija, kai administraciniu sprendimu yra ne tik nustatoma vaiko laikinoji globa, bet ir faktiškai apribojama tėvų valdžia (įstatyminiu vaiko atstovu tampa globėjas, tėvams faktiškai

apribojamos galimybės įgyvendinti asmenines tėvų teises bei pareigas). Todėl *siūlytina* įtvirtinti teismo leidimo nustatyti vaikui globą institutą, valstybinės vaiko teisių apsaugos institucijos (savivaldybės vaiko teisių apsaugos skyriaus) pareigą per 6 mėnesius neišnykus aplinkybėms, dėl kurių paimtas vaikas iš šeimos, kreiptis į teismą dėl tėvų valdžios apribojimo, tuo pačiu teisme išsprendžiant globos (rūpybos) nustatymo (tęstinumo) klausimus bei suteikti teismui diskrecijos teisę pačiam nuspręsti, kokią vaiko globos (rūpybos) rūšį (laikiną ar nuolatinę) nustatyti vaikui, laikinai apribojus jo tėvų valdžią.

Pastebėtina, jog neretai praktikoje kyla problemos dėl vaiko teisių apsaugos skyrių veiksmų bei sprendimų, susijusių su be tėvų globos likusiais vaikais iki jiems nustatoma globa ir paskiriamas įstatyminis atstovas (globėjas/rūpintojas) sprendimų teisėtumo, t.y. pasitaiko įvairių Civilinio kodekso 3.241 straipsnio 3 dalies aiškinimų ir interpretacijų. Todėl *siūlytina* tikslinti šią įstatymo nuostatą, nustatant, kad valstybinė vaiko teisių apsaugos institucija atlieka nepilnamečio atstovo pagal įstatymus funkciją tol, kol nepilnamečiui nepaskiriamas globėjas ar rūpintojas.

Taip pat reikėtų tikslinti vaiko globėjui (rūpintojui) ir įvaikintojui keliamus reikalavimus. Šiuo metu įstatyminio lygmens teisės aktuose numatyta, kad globėju (rūpintoju) negali būti skiriamas asmuo, teistas už tyčinius nusikaltimus, tačiau nėra įtvirtintas tiesioginis draudimas ar ribojimas įvaikinti teistiems asmenims. Vaiko teisių apsaugos kontrolierės nuomone, atsižvelgiant į tai, kad duomenys apie asmens teistumą yra ypatingi asmens duomenys ir, kad asmens teisės ribojimas turi būti įtvirtintas įstatyminiame lygmenyje, taip pat siekiant draudimus (ribojimus) būti įvaikintoju ar globėju (rūpintoju) įtvirtinti vienodo lygmens teisės aktuose, būtina *pakeisti* Civilinio kodekso 3.210 straipsnio 4 dalį ir 3.269 straipsnio 6 punktą, įtvirtinant, kad įvaikintojais ir globėjais (rūpintojais) negali būti asmenys, teisti už tyčinę nusikalstamą veiką, neatsižvelgiant į teistumo išnykimą ar panaikinimą, taip pat teisti už kitą nusikalstamą veiką, jeigu teistumas neišnykęs arba nepanaikintas.

Nagrinėjant vaiko globos (rūpybos) srityje egzistuojančias problemas, neatsietinas yra vaiko paėmimo iš šeimos teisinis reglamentavimas įstatyminiame lygmenyje. Pagal galiojančią Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo 56 straipsnio 3 dalies formuluotę, vaiką iš tėvų ar kitų teisėtų atstovų gali paimti tik savivaldybės vaiko teisių apsaugos skyrius (vienas arba kartu su policija). Dėl šios įstatymo nuostatos praktikoje neretai nepagrįstai dubliuojamas dviejų institucijų darbas. Taip pat pasibaigus savivaldybių vaiko teisių apsaugos skyrių darbo laikui daugumoje savivaldybių ši įstatymo nuostata negali būti įgyvendinama (neveikia). Praktikoje, paimant vaiką iš šeimos ar kitų teisėtų atstovų, neretai kyla šių nuostatų įgyvendinimo problemų, labai dažnai keliamas vaiko paėmimo iš šeimos teisėtumo ir pagrįstumo klausimas ir pan.

Atsižvelgiant į tai, *siūlytina* pakeisti ir papildyti Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo 56 straipsnį įtvirtinant pagrindines vaiko paėmimo iš tėvų ar kitų teisėtų vaiko atstovų nuostatas: nustatyti subjektus (policijos pareigūnai arba vaiko teisių apsaugos skyrių specialistai), turinčius teisę paimti vaiką iš tėvų ar kitų teisėtų atstovų; įtvirtinti nebaigtinį vaiko paėmimo iš šeimos kriterijų sąrašą; nustatyti paimto vaiko laikino apgyvendinimo tvarką, pranešimų tėvams ar kitiems teisėtiems atstovams turinį ir kt., bei pagrindinius tarpinstitucinio bendradarbiavimo vaiko paėmimo atvejais aspektus.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė, apibendrinama pareiškėjų skunduose keliamas problemas, susijusias su įvairiais įvaikinimo aspektais, pastebi, kad jos dažniausiai susijusios ne su teisinio reglamentavimo spragomis, o su praktinėmis teisės aktų nuostatų įgyvendinimo problemomis. Vaiko teisių apsaugos kontrolierė Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybai prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos pateikė nuomonę, jog *tikslinga iš esmės peržiūrėti įvaikinimo institutą reglamentuojančius teisės aktus ir supaprastinti įvaikinimo*

procedūrą, kiek įmanoma labiau sumažinti administracinę naštą, tenkančią potencialiems tėviams bei galimai atgrasančią kai kuriuos iš jų bei užtikrinant spartesnę jos eigą (sutrumpinant trukmę). Įvaikinimo apskaitos Lietuvos Respublikoje tvarkoje tikslinga įtvirtinti nuostatą, įpareigojančią Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybai pateikti informaciją apie užsimezgusius vaiko ryšius su šeima (asmeniu), pas kuria jis lankosi savaitgaliais, švenčių dienomis ir atostogų metu ir su kuria jau yra susiformavęs vaiko prierašumo jausmas. Kontrolierės nuomone, turėtų būti išsamiau reglamentuotas informacijos apie vaiko sveikatos būklę ir vystymosi eigą turinys, todėl reikėtų tikslinti reikalingų pateikti medicininių dokumentų formą. Taip pat tikslinga teisės aktuose įtvirtinti nuostatą, garantuojančią tam tikrą laiką pagalbos tėvių šeimai teikimą ir vaiko adaptacijos šeimoje stebėjimą.

Pagarbiai

Lygių galimybių kontrolierė, pavaduojanti
vaiko teisių apsaugos kontrolierę

Aušrinė Burneikienė